

Aniversarea centenarului nașterii Doamnei Academician Ecaterina Cioranescu

Ecaterina Ciorănescu s-a născut la Moroieni (județul Dâmbovița) în 15 August 1909. Era al cincilea dintre cei nouă copii ai familiei de învățători Ion și Ecaterina Ciorănescu. Ion Ciorănescu, născut Cioranu, a fost institutor și director al școlii primare din Moroieni, autor al unor manuale răspândite în acea perioadă și promotor al învățământului special pentru școlile de surdomuți din România. Toți acești nouă copii (Ana, Nicolae, Ioan, Constantin, Ecaterina, Alexandru, Maria, Elena și George) au terminat liceul și (cu excepția poetului Ioan Ciorănescu, decedat la 21 de ani după ce fondase „Vlăstarul”, revista liceului Spiru Haret din București) au continuat studii superioare. Deși detalii despre ei se pot găsi în cartea publicată de Mihai Gabriel Popescu și Ștefan Ion Ghilimescu, *Dinastia de cărturari a Ciorăneștilor*, Târgoviște, 2000, aici merită amintit doar că Nicolae Ciorănescu a fost un eminent matematician la Politehnica din București, ales membru post-mortem al Academiei Române. Despre Alexandru Ciorănescu s-a scris mult; a fost un autor, comparatist, diplomat, director literar, dramaturg, enciclopedist, eseist, etimologist, istoric, lingvist, poet, prozator și scriitor român ce a trăit în exil între 1946 și 1999 în Franța și în Insulele Canare (unde în orașul Santa Cruz de Tenerife o stradă poartă numele lui Alejandro Ciorănescu, în semn de omagiu și recunoștință față de unul dintre cei mai importanți istorici și geografi ai Insulelor Canare). În mai toate aceste domenii, Alexandru Ciorănescu a redactat lucrări de referință, ceea ce i-a determinat pe comentatorii săi să-l plaseze în familia spiritelor enciclopediste ale culturii române (Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Nicolae Iorga, Mircea Eliade). În calitate de lingvist, a realizat dicționarul etimologic complet al limbii române. Mezinul familiei, George Ciorănescu, avocat, poet, și scriitor despre Basarabia, a trăit la München. Casa natală din Moroieni a fost donată Muzeului Literaturii Române.

După primul război mondial, în 1922 familia Ciorănescu s-a mutat la București, iar Ecaterina Ciorănescu a urmat Liceul Central de Fete și Facultatea de Chimie a Universității din București, obținând diploma de chimist în 1932 și înscriindu-se la doctorat sub îndrumarea profesorului Costin D. Nenițescu. Când acesta nu a reușit la concursul pentru vechea Catedră de Chimie Organică a Universității din București (care a fost acordată profesorului Eugen Angelescu), iar Institutul Politehnic București a creat Facultatea de Chimie Industrială cu o nouă Catedră de Chimie Organică, Ecaterina Ciorănescu împreună cu alți doctoranzi ai profesorului Nenițescu l-au urmat pe acesta la Politehnică, ajutându-l să doteze această catedră și să deschidă noi drumuri ale cercetării chimice românești, folosind fondurile cele mai diverse – ale Ministerului Învățământului, ale industriei petroliere, precum și ale armatei.

C. D. Nenițescu publicase rezultatele cercetărilor sale din timpul efectuării doctoratului în Germania sub conducerea lui Hans Fischer (care avea să devină laureat al Premiului Nobel pentru Chimie în 1930 pentru descoperiri asupra hemoglobinei și clorofiliei), iar după revenirea în România descoperise două noi sinteze ale derivaților de indol, sinteze intrate în patrimoniul „Reacțiilor Nominalizate din Chimie” ca „Sinteze Nenițescu”. Puține date existau până atunci asupra acțiunii catalitice a clorurii de aluminiu anhidre asupra hidrocarburilor ce nu aparțineau seriei aromatice (cunoscute de pe vremea lui Charles Friedel și James Mason Crafts). Alături de cercetători din Franța, Germania și Rusia, Nenițescu a reușit ca, împreună cu doctoranzii săi, să facă mai multe descoperiri de seamă în acest nou domeniu – una din acestea fiind o nouă „Reacție Nominalizată” sub denumirea „Reacția Nenițescu-Ciorănescu de acilare reductivă a alchenelor”, publicată în limba germană de acești doi autori în *Berichte der deutschen chemischen Gesellschaft* **1936**, *69*, 1820-1823, sub titlul „Reacții catalizate de clorură de aluminiu. Partea 15. Asupra formării cetanelor saturate prin adiția clorurilor acide la olefine și hidrogenarea sub acțiunea clorurii de aluminiu”.

Au urmat în decursul anilor următori și alte 30 de lucrări publicate împreună de Ecaterina Ciorănescu cu Costin D. Nenițescu, după ce ea a îmbrățișat o carieră universitară. Prima soție a profesorului Nenițescu era de naționalitate

franceză, care după terminarea celui de-al doilea război mondial a plecat în Franța. După căsătoria Ecaterinei Ciorănescu cu C. D. Nenițescu, aceasta și-a păstrat numele, semnând rar Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu. La Politehnica din București a parcurs treptele ierarhice academice de asistent, șef de lucrări și conferențiar, apoi la Institutul de Petrol, Gaze și Geologie ca profesor pentru câțiva ani, și în fine revenind ca profesor în Catedra de Chimie Organică condusa de C. D. Nenițescu până la decesul lui în 1970.

Ecaterina Ciorănescu a reușit să-și organizeze viața pentru a face față tuturor îndatoririlor față de familie, de studenți și de colaboratorii din activitatea de cercetare științifică. Pe scurt, în ceea ce privește familia, deși nu a avut propriii copii, a fost o adevărată mamă pentru patru nepoți care au rămas în grija sa și a soțului după ce părinții acestor copii au murit, divorțat și/sau emigrat. Astfel, Alexandru Ciorănescu care fusese director al Teatrului Municipal din București (1944 - 1945) și consilier cultural al Legației Române din Paris (1946), după ce a fost destituit în 1947, a decis să nu revină în România, dar pentru ca să nu periclitizeze situația fiicei și fiului lui, n-a rămas în Paris, ci pentru a se detașa de activitățile politice, s-a stabilit la Universitatea din La Laguna (Tenerife, Insulele Canare), unde a predat din 1948 până în 1979 limba și literatura franceză, ținând și unele cursuri de literatură italiană și portugheză, de limba română sau de literatură comparată. Profesorii Ciorănescu și Nenițescu au crescut acești doi copii până când în 1964 și 1971 autoritățile de la București au permis acestor copii să se stabilească în Franța. Fiica lui Constantin Ciorănescu, inginer la CFR, care se numește că și matusa ei, Ecaterina Ciorănescu, în prezent fiziciană, căsătorită cu matematicianul Silviu Teleman, a rămas orfană când tatăl a murit, astfel că atât ea cât și Călin Rantea (fiul Elenei Ciorănescu), au fost crescuți și ei de soții Ciorănescu-Nenițescu. Din păcate, nici unul din acești patru nepoți nu a rămas în România, dar au revenit după 1990 să o viziteze pe cea care a avut grijă de viața și de educația lor.

Ecaterina Ciorănescu a fost o perfectă gazdă pentru personalitățile științifice din străinătate care vizitau România și erau invitate la locuința sa și a soțului ei, profesorul Nenițescu, cel mai cunoscut chimist român. De asemenea, ea l-a însoțit pe acesta în unele călătorii din străinătate, de exemplu la Congresul IUPAC de Chimie Organică de la Cork (Irlanda) unde a participat și prof. A. T. Balaban, fostul doctorand și colaborator al profesorului Nenițescu. Atunci când profesorul Nenițescu a fost invitat în SUA pentru o serie de conferințe la mai multe universități (Max-Tishler Lecturer) în 1968, el a fost însoțit de Ecaterina Ciorănescu, Lily Birlădeanu și George Mateescu, foștii săi colaboratori. După ce vizitase România câteva luni, profesorul Royston M. Roberts de la Universitatea din Austin, Texas, a publicat cu colaboratorul său, A. A. Khalaf, cartea „Friedel-Crafts Akylation Chemistry: A Century of Discovery” (Marcel Dekker, 1989) care este dedicată „profesorilor Costin D. Nenițescu și Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu cu apreciere și afecțiune”.

Dacă în spatele oricărui creator se află o femeie fără de care acesta n-ar fi putut obține realizările la care năzuia, acest lucru se poate spune și despre soții Nenițescu.

Ca profesor la Politehnica din București, Ecaterina Ciorănescu a introdus pentru prima oară în România cursul de Tehnologie Medicamentelor de Sinteză, elaborând și primul manual în limba română, apărut în două ediții la Editura Tehnică București în 1957 și 1966, o lucrare monumentală de peste 700 de pagini.

Pentru activitatea sa, Academia Română a ales-o ca membru corespondent în 1963 și ca membru titular în 1974. A fost mai mulți ani după 1970 șefa Catedrei de Chimie Organică din Institutul Politehnic București. Din 1971 ea a devenit și Director al Centrului de Chimie Organică. Acest Centru, care acum poartă numele lui C. D. Nenițescu, care l-a creat, a avut sprijinul Ministerului Educației câțiva ani, iar acum este unul din Institutele Academiei Române. După ce cutremurul din 1977 a distrus clădirea Facultății de Chimie a Universității Bucureștene de pe Splaiul Independenței, profesoara Ecaterina Ciorănescu a oferit chimiștilor organicieni din Universitate spații de lucru în sediul Centrului de Chimie Organică de pe Splaiul Independenței.

Activitatea de cercetare a fost întreprinsă în comun cu soțul ei până la finele vieții acestuia, incluzând alături de reacțiile catalizate de clorura de aluminiu, studii asupra transpozițiilor carbocationilor, largiri de ciclu ale acestora, controlul cinetic sau termodinamic al reacțiilor de solvoliză, sinteza de noi izomeri de valența ai benzoanulenei, precum și alte reacții ducând la sinteze de heterocicluri. Pe lângă aceste domenii, Ecaterina Ciorănescu a dezvoltat (împreună cu colegi și colaboratori de la Catedra de Chimie Organică sau de la Centrul de Chimie Organică) și noi domenii de cercetare independente de cele abordate împreună cu C. D. Nenițescu. Astfel, fiind la curent cu cercetările pentru sinteza medicamentelor, a abordat sinteze ce au fost transpuse la scară industrială în România, pentru obținerea de medicamente antiinfecțioase din clasa sulfonamidelor, medicamente antituberculoase, precum și medicamente anticanceroase. În colaborare cu L. Birlădeanu, A. T. Balaban și P. T. Frangopol, Ecaterina Ciorănescu a descoperit o nouă sinteză a 2,5-diariloxazolilor ce pot fi folosiți drept compuși fluorescenți cu aplicații ca scintilatori pentru decelarea radiațiilor nucleare. Într-o serie de articole publicate împreună cu M. D. Banciu și alți colaboratori, ea a abordat sinteze la temperaturi ridicate prin tehnica pirolizei în flux sub vid.

Sub conducerea ei, au fost susținute 18 teze de doctorat în Institutul Politehnic București (acum Universitatea „Politehnica” București) sau la Centrul de Chimie Organică „C. D. Nenițescu” al Academiei Române. Listele acestor teze de doctorat și ale publicațiilor Ecaterinei Ciorănescu sunt publicate în numărul omagial dedicat de *Revue Roumaine de Chimie* cu ocazia centenarului nașterii acestei personalități remarcabile a chimiei românești.

Alexandru T. Balaban